

Gürcü Kaynaklarında Türk Atasözü ve Deyimleri

Prof. Dr. Valeh HACILAR

XIX. yüzyıldan başlayarak Gürcü matbuatında çok miktarda Türk atasözlerinin kullanıldığını görmekteyiz.

1866 yılında 2 numaralı *Droeba* gazetesinde İnqilo imzasıyla yazan Dmitri Canaşvili, yazısında birçok Türk atasözü ve mesellere yer vermiştir. Bedşavadze, *Smompk* (1881) mecmuasında çıkan 41 Türk atasözü ve meselini, Gürcüceye tercüme ederek *Droeba* gazetesinde okuyuculara sunmuştur.¹

İveriya gazetesi, 1892 yılında E. Sultanov'un *Kavkaz* gazetesinde yayımladığı (1891-Nu. 247) atasözlerinden 25'inin Gürcüce tercümesini Aderbaycaneli Andazebi başlığı altında vermiştir.²

1899 yılında *Snobis Purtseli* gazetesi (Nu. 858), Türk atasözlerinden sekiz örnek yayımlamıştır. *Cecili* dergisinin 1903 yılında çıkan 12. sayısında da hayli Türk atasözü ve meseli vardır. Gürcü basını daha sonraları da Türk hikmetli sözlerine yer vermiş ve okuyucularına sunmuştur.

Ahıskalı N. Asatiani'nin (1858-1942) arşivinde muhafaza edilen Ahıska folklor numunelerinin büyük ekseriyetini de Türk atasözleri ve meselleri teşkil etmektedir.³

Toplanan manzum parçaların çoğu forma bakımından eksiktir. Fakat bu parçaların mazmun itibarıyla öğüt verici ve düşündürücü olması dikkat çekicidir. Derleyicinin ilgisini çeken bu örnekler, muhtelif şiirlerin hatırlardan silinmeyen küçük parçalarıdır:

*Ehli kâmil meclisinde,
Her ne eksen dür biter;
Ehli ganmaz meclisinde,
Dür de eksen xar biter.⁴*

Yahut:

*Söz altundu, kemal inci,
Yaman, derk eyle, derk eyle,
Teraziynen qurban satma,
Yeri geldikçe xarc eyle.⁵*

N. Asatiani'nin derlediği örnekler anlam bakımından orijinal olduğu gibi şekil çeşidi bakımından da dikkat çekicidir. Bunlardan birkaç örnek verelim:

*On oldun-don oldun,
İyirmi oldun-iyid oldun,
Otuz oldun-topuz oldun,
Qırx oldun-qırxıldın,
Elli oldun-belli oldun,
Altmış oldun-qartmış oldun,
Yetmiş oldun-axıl baştan getmiş oldun
Seksen oldun-sersem oldun,
Doxsan oldun-noxsan oldun
Yüz oldun-yerinen düz oldun.⁶
Diyalog şeklinde olanlar da var:
- Baba, bu darlıq çox mu çeker?
- Qırx gün, oğul!
- Baba, qırx gün geçdi!
- Alışdıq oğul, alışdıq!⁷*

Yahut:

*Bilgeye sordular:
- Dünyayı nasıl bilirsin?
- Qalbim gibi, diye cevap vermiş.*

Dış görünüşe ve kıyafete göre çeşitli insanları karakterize eden ifadeler:

*Sarı adamdan xeyir çıxmaz.
Noksanlık keçelden olur.
Topal kısmı yalancı olur,
Kor kısmı nederet,
Qara kısmı şeytan olur.*

Ayrı ayrı toprakları, ülkeleri seciyelendiren örnekler:

*Saltanat-Al'osman,
Axıllı-Firengistan,
Gözeliq-Gürcistan.*

Orijinalliği ile seçilen, yerli arazi folkloruna mahsus olan keyfiyetleri özünde ifade eden atasözleri ve mesellerden bir kısım örnek yine verebiliriz:

*Ağzının dadı duz,
Hamısından ucuz.*

*

*Tarla büyük, toxum az,
Yüz bin öğret-oxumaz,
Oxusa, molla olmaz.*

*

Diş çeğnenmeyinen qarın tox olmaz.

*

*Kendine mail olanın
Burnuna vurur felek.*

*

*Ne bizdendir, ne sizdendir,
Bu imansız ne dindendir?*

*

Qelet eledik, Maro'ya bacı dedik.

*

*Ayağıma yer edem,
Gör ki sana ne edem.*

*

*Usta iken oldun şakirt,
Al bardağı suya seğirt.*

*

Gökden ne düşdü ki yer qabul etmedi.

*

*Zor kapıya gelende,
Şeriat bacadan çıxar.*

*

Sarımsağı hesap eden paçayı yemez.

*

Dana boku suvaq tutmaz.

*

*Alma qarının dulunu,
Peşine gelir qulunu.
Senden yiyer, senden içer,
Ayrı saxlar pulunu.*

Derlenen materyaller arasında Cemşid Sultan'ın adıyla bağlı rivayete⁸ ve bu rivayetle meydana gelmiş manzum atasözlerine de rastladık.⁹

Rivayet şöyledir: Cemşid Sultan, halkın geçim şartlarını yoklamak amacıyla derviş elbisesiyle şehri geziyordu. Bir berberin yanına geldi, fakir bir derviş olduğunu söyledi; ondan parasız tıraş etmesini rica etti. Berber razı oldu. Yüzünü sabunlayıp usturayı çekerken içeri başka bir müşteri girdi. Acelesi olduğunu bildirdi ve yüzünü çabucak tıraş ettirmek istediğini söyledi. Berber de dervişi bıraktı ve acelesi olan müşterinin tıraşını yaptı. Sonra üçüncü müşteri geldi. Ona da yola vurdu, dördüncü de öyle... Sonunda yüzü yarım tıraşlı dervişe geldi ve onun tıra-

şını tamamladı. Derviş, karşısında durduğu aynanın arkasına geçerek gizlice yazdı:

*Parasız Cemşid olanın,
Kimse baxmaz üzüne,
Marifet manqıra değmez,
Sim ü zer devridir.*

Yerli ahali arasında meşhur olan bu rivayeti, biz Güneybatı Gürcistan'ın Anadolu ile hudut olan köylerinde de çokça işittik.

N. Asatiani'nin derlediği atasözü ve meseller, ef-sane ve rivayetler, Gürcü yazısıyla kaydedilmiş, çoğunun, bu arada Cemşid Sultan rivayetinin, Gürcüceye tercümesi yapılmıştır.

Bize öyle geliyor ki, Türk atasözü ve mesellerinin, bu arada Nasreddin Hoca fıkralarının ve bunlarla ilgili mesellerin, Gürcü halkı arasında yayılmasının asıl sebeplerinden biri, bu numunelerin Gürcü diline tercüme edilerek tekrar tekrar yayımlanmış olmasıdır.

Tabii ki komşu olarak yaşamanın tesiri de rol oynamıştır. Araştırmacı B. Tahirbeyov'un kaydettiği gibi aralarında menşe ve dil akrabalığı olmayan, lakin aynı arazide birbiriyle komşu olarak yaşayan halkların sık iktisadî, sosyal-siyasî ve medenî münasebetleri sayesinde onların atasözleri, karşılıklı olarak birinden diğerine geçmektedir.¹⁰

Not: Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınan bu yazı, Yunus Zeyrek tarafından Türkiye Türkçesiyle hazırlanmıştır.

1 Droeba gazetesi, 27 Mart 1882, Nu. 85.

2 İveriya gazetesi, 20 Eylül 1892, Nu. 199

3 Rustaveli Adına Edebiyat Enstitüsünün Folklor Arşivi, inv. Nu. 12130-13080

4 Aynı yerde, inv. Nu. 13080.

5 Aynı yerde, inv. 12184.

6 N. Asatiani'nin arşivi, inv. Nu. 12157.

7 Aynı yerde, inv. Nu. 12155.

8 Asatiani arşivi, inv. Nu. 12083.

9 Aynı yerde, inv. Nu. 12122.

10 Atalar sözleri ve meseller (Mukaddime), Bakı, 1971, s. 4.

